MOR

MINDER OM MOR

Til Fru & Hr. Jacobsen

fra

Moster Maja

6/10-1959.

Tilegnet de små
ODA og ASTRID
i taknemmelighed for
deres enestående, kærlige omsorg
for mor

fra de store
Johanne og Maja.

MAJA CHRISTIANSEN

Minder om Mor

SKREVET I ANLEDNING
AF MORS 100-ÅRSDAG

KØBENHAVN
AXEL NIELSEN & SØNS BOGTRYKKERI
1959

Mor i 90-årsalderen.

Vor elskede mor, Sophie Dorthea Johansen Happe, blev født den 6. oktober 1859 og ville altså i år være blevet 100 år. I den anledning har jeg prøvet at samle nogle erindringer om mor.

Mor blev næsten 93 år, var åndsfrisk til det sidste og holdt sig også godt af ydre.

De fleste af mors samtidige døde længe før mor. De næste generationer og mange af vore venner husker kun mor fra hendes senere år. I mange år var mor slægtens ældste, hele familien flokkedes om hende, og alle blev modtaget med et kærligt smil, når de kom for at besøge hende, men vi børn husker også mor fra en anden tid: fra hendes unge, raske og meget virksomme år.

— — —

Mors barndomshjem var på Bagenkop, den sydligste spids af Langeland. Her var bedstefar skipper og havde sin egen galease. Han var på mange måder foregangsmand på egnen, for eksempel byggede han det første stykke bolværk til at fortøje sit fartøj ved og lagde derved grunden til den senere havn i Bagenkop. Det var ligeledes bedstefar, der sejlede meget på Kiel, som bragte den første petroleumslampe til Bagenkop. Den var, hvad vi nu ville kalde en gammeldags køkkenlampe med messingplade bag lampeglasset, men dengang hed den slet og ret lampen. Den vakte så stor opsigt, at folk kom rejsende langvejs fra for at se dette vidunder. Den fremkaldte

dog ikke udelt begejstring, tværtimod spåede de ældre, at hvis en sådan form for belysning skulle afløse de tællelys, man dengang brugte, ville det hurtigt medføre, at folk fik deres øjne ødelagte.

Da mor var en fem år gammel, blev hun klar over, at de breve, hendes far nu sendte hjem, måtte indeholde noget meget sørgeligt, siden hendes mor græd, når hun læste dem, og bagefter var trist til mode. Baggrunden var den, at bedstefar var med i krigen i 1864 og skrev hjem om nederlag og tilbagetrækninger. Aftenen før stormen på Dybbøl gik han vagt på Dybbøl Banke. Skønt bedstefar ellers ikke var blød af sig, blev han altid stærkt bevæget, når han senerehen talte om Dybbøl, der måtte forlades.

En anden oplevelse, som mor ofte fortalte os børn om, var stormfloden i november 1872. Et frygteligt uvejr brød løs. Den stærke storm fremkaldte usædvanlig høj vandstand og oversvømmelse. Den dag skulle mor for første gang til præst, og i begyndelsen havde hun kun tanke for at nå frem i rette tid trods det forrygende vejr. Pludselig ændredes situationen: stormfloden brød ind over land, slog med stor kraft mod de nærmest liggende huse og trængte ind i dem. Bedstefar ville prøve at få fat i en jolle. Vandet steg indendørs, men det lykkedes bedstemor at få bragt alle seks børn og sig selv i sikkerhed oppe på loftet. Huset fyldtes så hurtigt med vand, at det eneste, familien havde fået med sig, var noget brød og smør og så grisen, og mens alle var optaget af at hjælpe hinanden, så grisen sit snit til at fortære alt smørret. Bedstefar nåede nu frem med en jolle og fik hele familien over i den. Til børnenes store sorg måtte grisen efterlades, da jollen ikke kunne bære mere. Bedstefar roede båden så langt oversvømmelsen rakte, og da familien endelig fik fast grund under fødderne, fik den hjælp i form af natlogi, tørt tøj og mad af mennesker, der ikke var blevet ramt af naturkatastrofen. Næste dag trak havet sig tilbage efterladende et trøstesløst syn: døde kreaturer

lå overalt, og mange huse var mere eller mindre ødelagte. Da mors familie nåede hjem, viste det sig, at huset stod, og at grisen ikke var kommet noget til oppe på loftet. Derimod var der sket det tragiske, at galeasen var drevet til søs. Det var ikke blot en formue, men hele bedstefars indtægtskilde, der var gået tabt. Den hårdt ramte familie kunne ikke regne med at få fartøjet tilbage i brugbar stand. Nogle døgn forløb i uvished, så kom en svensk skipper sejlende med galeasen på slæb. Havde sorgen været stor, blev glæden nu ubeskrivelig. Da bedstefar spurgte, hvad skipperen skulle have i bjærgeløn, ønskede denne ikke at modtage andet end en omgang brændevin til hele besætningen. Da bedstefar fortalte denne episode hjemme, sluttede han med: »Der kan I se, børn. Der er også gode svenskere.« Skipperens ædle gestus gjorde et stort indtryk på børnene — den almindelige opfattelse dengang var, at ikke blot tyskerne, men også svenskerne var Danmarks fjender — men denne oplevelse fik børnene til at holde af svenskere, og denne kærlighed overførte de siden til den gren af familien, der bosatte sig i Sverige.

Mors børnebørn ville også gerne høre om stormfloden, og da den ældste, Inge, var mindre, bad hun gang på gang om at få netop den historie fortalt. Mor lod sig overtale, men en dag, da mor lige havde afsluttet beretningen, spurgte Inge: »Sig mig en gang, mormor, er stormfloden det eneste, du har oplevet som barn?«

— — —

I familien går der sagn om, at mor på fædrene side skulle nedstamme fra ét hollandsk par: hun skulle være adelsdame, han hendes huslærer. Da hendes forældre modsatte sig deres ægteskab, løb hun bort med ham. De flygtede fra Holland og endte på Bagenkop. Her levede de i ret jævne kår og nævnede aldrig med et ord noget om deres fortid eller afstamning. Hun var ofte bedrøvet, men når hun græd, trøstede hendes mand hende med et: »Jeg kan ikke se, der er

noget at sørge over: vi har da det daglige brød, og smør kan vi oven i købet også få fra »Søgård«, en stor gård i nærheden af deres hjem. Hun havde en kiste med de kostbareste stoffer: silkekjoler, silkestrømper og fint undertøj, som aldrig før var set på Langeland hos folk af deres stand. Alt det fine tøj gemte hun på livet igennem, skønt hun aldrig ville få brug for det.

Mor i 17-årsalderen. 1876.

Ovennævnte har mor hørt sine to fastre fortælle. De var børnebørn af dette ægteskab, og da de udefra havde hørt om deres fars forældres afstamning og flugt, spurgte de flere gange om deres egne forældre, men uden at få svar. Heller ikke bedstefar, der var sønnesøn af disse hollændere, har nævnt noget om, hvor hans fars forældre kom fra. Selv om det påstås, at kirkebøgerne er brændt, kunne man måske ad anden vej finde frem til, hvor slægten Happe stammer fra; navnet siges at være almindeligt i Holland. Men hvorom alting er, så er der i den familie ikke så få, der har hævet sig op over deres miljø, og mange af kvinderne har været en enestående hjælp og støtte for deres mænd, hvis sociale fremgang de har været medvirkende til.

Da mor var sytten år, skulle hun i huset hos en faster, tante Anna Svendsen, i København. Hun var den første af de seks søskende, der drog hjemmefra, og bedstefar sejlede selv sin ældste datter til stor-

staden. Ved afskeden prøvede han at skjule sin bevægelse ved at tale om hendes nye sko, som hun endelig måtte være forsigtig med, når hun skulle over rendestensbrætterne på Gl. Kongevej og Frederiksberg Allé.

Den første tid i København faldt ikke mor let: overgangen fra små kår på landet til velsituerede forhold i byen var stor, tante Anna var en bestemt dame, og mor led af hjemve. At situationen heller ikke havde været helt let for tante, var mor med sin rige menneskekundskab fuldt ud klar over. Med årene opstod der et varmt venskab mellem tante Anna og mor. Tante Anna, onkel Svendsen og deres ældste søn, »fætter Ludvig«, har livet igennem været enestående hjælpsomme over for hele familien, men måske mest over for mor og far.

Om mor og far har kendt hinanden, mens de boede på Langeland, er jeg ikke helt klar over, men nogen forbindelse har der sikkert været mellem deres to familier. Far, Hans Christensen Madsen (1854—1907), stammede fra Kinderballe på Langeland, hvor hans forældre havde en gård. Når far kom til København, aflagde han gerne besøg hos tante Anna og onkel Svendsen, som mor var i huset hos, og han havde tit nogle fødevarer med fra sin mor til tante Anna. Engang da han ventedes på besøg, var tante Anna og mor netop blevet enige om ikke at planlægge middagsmaden for de kommende dage, men se tiden lidt an. Nu ville uheldet, at far netop den dag ikke havde en pakke med, og da han var ifærd med at tage afsked, spurgte den da fem-årige søn, Ludvig, med høj og klar røst: »Men hvor er gåsen, Madsen?«

Da mor havde været nogle år hos tante Anna og onkel Svendsen, ville hun gerne lære modepynt og dameskræddersyning, noget der i høj grad kom hende til gode, da hun siden syede tøj til alle sine børn. Mor blev så glad for, hvad hun havde lært, at hun senere ville have,

at alle hendes fem døtre skulle lære dameskræddersyning, før de lærte noget andet, for — som mor sagde — de seks måneder var vel anvendte: fik man sidenhen råd til det, var det den letteste sag at lade sit tøj sy, og fik man det ikke, var det en stor hjælp at kunne gøre det selv.

Da far havde mange søskende, og kun en af dem kunne overtage fædrenegården, tog han til København sammen med sin broder, Peter. Far flyttede ind i ejendommen, Linnésgade 14, som tante Anna og onkel Svendsen havde ladet bygge. Der var der en hjørnebutik til leje, og da der allerede dengang var tale om, at grønttorvet skulle flyttes hen mellem Frederiksborggade og Ørstedsparken, åbnede brødrene i 1881 en glas- og porcelænsforretning under navnet »H. C. Madsen«. Inden far giftede sig, rejste onkel Peter til Amerika, hvor han åbnede en herre-ekviperingsforretning og senere byggede en ejendom. Onkel Peter er død for mange år siden, hans nevøer arvede ham, og da jeg godt tres år efter hans afrejse fra Danmark var på besøg i Amerika, fik jeg lejlighed til at hilse på hans nevøers efterkommere og se frugten af hans arbejde.

Mor og fars interesse for hinanden er sikkert blevet vakt ved fars besøg hos tante Anna. Da mor lærte dameskræddersyning, havde hun lejet et værelse i samme ejendom i Nansensgade, som en anden faster boede i med sin mand. Denne tante husker jeg, selv om jeg ikke var ret gammel, da hun døde. Hendes liv havde ikke været særlig let, hun havde mange børn, og der var megen sygdom hjemme, men hun var i besiddelse af et dejligt humør. En dag opdagede hun, at far kom på besøg hos mor, og straks gjorde tante sig et ærinde op for at hilse på mor. Der var ingen Madsen at se, så nu gav tante sig god tid. Da hun havde holdt mor på pinebænken temmelig længe, gik hun hen og lukkede døren til klædeskabet op med et: »Kom De bare frem, Madsen!« Denne lille episode har mors søster, Frederikke, kaldet

tante Rikke, fortalt os børn. Hun var den eneste af mors søstre, der til stadighed boede i København, så hende havde vi mest med at gøre, og vi holdt meget af hende. Historien om far i klædeskabet morede os halvstore piger meget, men når vi spurgte mor, om det var sandt, svarede hun blot, at det dog var utroligt, så meget tante vidste og kunne huske.

Far.

Far og mor blev gift den 28. februar 1883, og den dag flyttede mor ind i ejendommen i Linnésgade, hvor hun kom til at bo i 70 år. Lejligheden lå i flugt med forretningen og bestod af dagligstue og soveværelse til gaden, og køkken, pigeværelse og nogle mindre rum til gården. Her boede far og mor i ti år, og her er alle deres seks børn født. Da pladsen blev for trang, flyttede far og mor op i stueetagen ud mod Grønttorvet, og da ejeren ønskede at bruge denne lejlighed til sin forretning, flyttede de til en større, men noget mørkere i Vendersgade. I de sidste tyve år af sit liv boede mor i Linnésgade 14, i en dejlig lys hjørnelejlighed på 3. sal, hvor mine to yngste søstre den dag i dag har deres hjem.

Allerede som nygift begyndte mor at arbejde med i forretningen sammen med far, og selv om børnene kom til efterhånden, blev mor ved at være far en trofast støtte i det daglige arbejde. Mor var far en enestående god hustru og os børn en elskelig mor. Jeg mindes de

mange gange, hvor mor sagde, at hun turde slet ikke tænke på, hvordan livet ville have formet sig for hende, hvis ikke hun og far havde haft den lykke at træffe hinanden, og vi børn kan kun give mor ret, for selv om dagliglivet ikke var fri for bekymringer, var vort barndomshjem præget af fars og mors gensidige kærlighed og deres omsorg for os børn.

I det følgende har jeg prøvet at nedfælde nogle spredte træk, de første min ældre søster, Johanne, og jeg kan huske. De stammer fra sidst i 80'erne, da Johanne har været en fem år og jeg halvandet år yngre. Dengang var vore forældre unge og havde mere tid til at tage sig af børnene end senere hen, da far fik to forretninger at passe, og børneflokken voksede til seks, så mor måtte have en ung pige til at hjælpe sig med de mindste og med hjemmet.

Noget af det første, jeg husker, er, at mor eller far fortalte Johanne og mig historier, når vi om aftenen var kommet i seng. Vi ville gerne høre dem, vi kendte i forvejen, og foretrak de sørgelige eventyr som »Den lille Pige med Svovlstikkerne« og »Historien om en Moder«. Når historierne var fortalt, bad mor aftenbøn med os, og derefter var det en bestemt aftale, at vi ikke måtte sige et ord.

En aften, efter at vi børn var blevet lagt i seng, kom der en herre på besøg. Han talte så højt inde i dagligstuen, at vi kunne høre det ind i soveværelset. Gang på gang gentog han, at han var lige ved at krepere. Til sidst kunne jeg ikke dy mig længere, men spurgte Johanne, hvad krepere betød. Det vidste hun heller ikke. Vi må efterhånden være blevet noget støjende, for lige med et stod mor i døren for at høre, hvad der var på færde. Vi spurgte i munden på hinanden, hvad krepere betød. Da mor forklarede, at det var det samme som at dø, og at vi ikke behøvede at huske det ord, blev vi meget interesseret i at få at vide, hvornår han døde, idet vi gik ud fra, at det måtte være nær forestående, siden han hele tiden »var lige ved

det«. Mor mente ikke, det ville ske den aften, så vi gjorde bedst i at lægge os til at sove. Lige til vi faldt i søvn, lå vi og hviskede det nye, morsomme ord *krepere . . . krepere . . .*

Når Johanne og jeg var lagt i seng og bare ventede på, at far og mor skulle komme ind og sige god nat til os, fandt vi undertiden på at trække dynen op over hovedet. Når mor spurgte far: »Hvor kan børnene dog være henne? Har du heller ikke set dem? Jeg kan ikke forstå det, de var her jo for et øjeblik siden,« kluklo vi så højt, at de ikke har kunnet undgå at høre det, men vi blev ved med at gemme os, lige til far foreslog mor, at de måtte gå ud på Amager for at lede efter os. Først nu stak vi hovedet op over dynen og råbte: »Nej, I skal ikke gå på Amager! Vi er her! Vi narrede jer jo bare!« Den leg gentog vi aften efter aften, uden at det et øjeblik faldt os ind, at vore forældre var klar over, hvor vi var.

Skønt der havde været planer fremme om at flytte Grønttorvet til pladsen mellem Ahlefeldtsgade og Linnésgade, blev disse først til virkelighed mange år efter, at far havde etableret sig. Da jeg var lille, var der to store græsplæner her, gennemskåret af Vendersgade. Omkring disse plæner var der en meget lav indhegning, som små børn kunne balancere på, hvis en voksen holdt dem i hånden. Vi var lykkelige, når far løftede os op og lod os forsøge på at holde ligevægten.

Hele vor barndom igennem var det en stor begivenhed for os at købe fødselsdagsgave til mor. Et år ønskede mor sig en mælkespand. Hun gik med os for at købe den. Jeg kan den dag i dag se udstyrsforretningen for mig: den lå i en dyb kælder på hjørnet af Frederiksborggade og Farimagsgade. Der var et væld af varer, og nogle af dem hang på kroge oppe under loftet. Her fik vi øje på en mælkespand, og da mor erklærede, at det netop var en sådan spand, hun ønskede sig, var der ingen tvivl i min søsters og mit sind. Vi bad

om at få den og lagde alle vore sparepenge på disken — det var tolv øre i alt. »Det er godt, børn, så lægger jeg de 38 øre til,« sagde mor. At spanden kostede 50 øre, og at mor måtte lægge de 38 øre til, sagde os ikke spor.

Året efter ønskede mor sig en gryde. De nærmere omstændigheder ved købet husker jeg ikke, så mon ikke far har ordnet det. Derimod kan jeg tydeligt se min søster og mig siddende på gulvet ved mors seng med gryden mellem os, meget optaget af at finde det bedst tænkelige skjulested. For mor måtte ikke se gaven før på selve fødselsdagen, som var den næste dag. Endelig blev vi enige om, at der ikke fandtes et bedre skjulested end i fodenden af mors seng. Her blev gaven gemt, og næste morgen listede min søster og jeg, højlydt tyssende på hinanden for endelig ikke at vække mor, hen og gravede gryden frem. Det faldt os ikke et øjeblik ind, at mor måtte have opdaget gemmestedet, da hun skulle i seng, og sikkert har stillet gryden på gulvet natten over for først at flytte den op, lige inden vi vågnede!

Den ugentlige renselsesproces fandt sted om lørdagen. Dengang havde de færreste badekar, og et sådant fandtes heller ikke hjemme hos os. Badningen foregik i køkkenet: en stor zinkbalje blev båret ind og fyldt med vand, der blev varmet på komfuret. Når vandet skulle skiftes, måtte det øses op i vasken. At det var et stort arbejde for mor, der alene forestod det, anede hverken Johanne, jeg eller lille Karla. For os var det en ubehagelig foreteelse, som ikke var til at undgå. Når badningen var overstået, klippede mor egenhændigt håret kort på alle sine børn. Hun havde et godt håndelag for det, og det har givet sparet hende megen tid at slippe for at skulle flette vores hår.

En skønne dag gjorde Johanne og jeg oprør og besluttede os til at forlade det hjem, hvor man så ubarmhjertigt forhindrede os i at ligne andre små piger. Det eneste, vi ville have med, var et par

flotte, røde parasoller med hvide heste, som vi lige havde fået til min storesøsters fødselsdag først i januar — vi var endnu så små, at vi fik gaver til hinandens fødselsdage. Nu gjaldt det om at liste af sted, mens far og mor var optaget i forretningen. Håndtaget på køkkendøren kunne vi nå, men værre var det med krogen, som sad højt oppe; det lykkedes os dog at få den vippet af ved hjælp af et kosteskaft og komme ubemærket ud af porten. Nu begav vi os på vej til verdens ende, der for os lå ved Gammel Strand og ved slagterboderne på Nikolaj Plads, hvor vi havde været på indkøb med mor. Inden vi nåede Frederiksborggade, begyndte det at sne, og da vi ingen overtøj havde på, men kun ærmeløse kjoler, slog vi parasollerne op. Vi var rørende enige om, at med den viden, vi sad inde med, skulle vi sagtens kunne klare verdens ondskab, der af os personificeredes i heksen fra »Hans og Grethe«. Vi skulle nok vide at vogte os for hendes træskhed, men vi håbede dog at få lov til at smage lidt af hendes pandekagehus. Vi passerede Kultorvet og kom lidt ned ad Købmagergade, da nogen kaldte på os. Det var tante Rikke, der undrede sig over at møde os alene på gaden så sent om aftenen. Hun fulgte os hjem, og undervejs tænkte vi mest på, hvad der ventede os. Far fortalte, at han havde set sig nødsaget til at gå hen på politistationen med et fotografi af

Johanne og Maja året efter deres flugt fra hjemmet samt lille Karla.

os, og selv om vi nu var kommet hjem uden politiets hjælp, så kendte betjentene os, og det ville være dem en smal sag at få fat i os, hvis vi en anden gang skulle få lyst til at løbe hjemmefra. Mor klippede vores hår og lagde os i seng, og udover det skete der os ikke noget. Dagen efter gik vi søndagstur med far og mor. Hver gang Johanne og jeg fik øje på en betjent, stillede vi os højtideligt op og nejede dybt for ham: vi troede fuldt og fast på, at den samlede politistyrke kendte os.

Da vi var små, levede vi så tæt ind på livet af far og mor, at det ikke kunne undgås, at vi hørte dem tale sammen indbyrdes om forretningen og lægge planer for den nærmeste fremtid. De ubetalte regninger gjorde et stærkt indtryk på os, vi forstod ikke, at der var tale om at betale kontant inden for en vis tidsfrist for derved at få visse procenter. For os stod en ubetalt regning som noget truende, der gik forud for alt andet, og når den ene blev betalt, var der altid en ny at tage hensyn til.

Noget andet, vi tog meget alvorligt, var sygdom, som efter vor opfattelse opstod, når lægen kom på besøg.

Far og mor var meget afhængige af forretningen, der dengang blev åbnet klokken syv om morgenen og først lukket sent om aftenen, når der ikke kom flere kunder. I mange år var det også almindeligt at holde åbent om søndagen til klokken ni om morgenen og så igen fra klokken fire om eftermiddagen.

Heldigvis mindes jeg også far og mor som unge, der kom sammen med deres jævnaldrende. Det var som oftest deres fætre og kusiner, der kom til aftensmad og kaffe, og bagefter spillede de kort.

Engang holdt far og mor et sammenskudsgilde med dans. Deres fætre og nogle venner dannede orkestret. Det, der imponerede min søster og mig mest, var de store fade med smørrebrød, som blev båret

Forretningen i Lønnesgade med blomstertorv. Efter maleri af Poul Fischer.

rundt. Og det morede os ubeskriveligt, da far dansede ud, og en eller anden råbte: »Af gulvet! Nu kommer Madsen! Han danser aved om!«

Far var medlem af Glas- og Porcelænshandlerforeningen, og til dens sammenkomster med bal var både far og mor med. Når far var i kjole og hvidt — den almindelige selskabspåklædning — og mor i ny kjole, syntes vi børn, at ingen kunne se finere ud end vore forældre.

Mor havde et pragtfuldt hår. Hun var ikke forfængelig — det var der ikke tid til — men ville dog gerne have, at håret skulle sidde smukt, når hun skulle ud med far. En fætters kone, som var dameskrædderinde og vidste besked med sidste mode, både hvad påklædning og frisure angik, kom af og til på besøg, og så prøvede de nye frisurer på hinanden og var meget interesseret i, hvad der klædte dem. Mor, der var meget sparsommelig til daglig, tillod sig den luksus at gå til damefrisørinde, når hun skulle til fest, hvad der på de tider kostede halvtreds øre.

Sålænge det var almindeligt at lukke forretningen op søndag eftermiddag, gjorde far det; selv når han og mor var ude en søndag, tog han altid hjem for at kunne åbne butikken klokken fire. Først da den skik holdt op, kunne han og mor unde sig den fornøjelse at gå i Det kongelige Teater til eftermiddagsforestillingen om søndagen. Jeg mindes, at far fortalte om en ballet, de lige havde set, og hvor alle de små balletpiger havde stået på tå. Mine tre søstre og jeg ville straks prøve at gøre dem kunsten efter. Da det kneb for os at holde balancen, måtte far støtte os, men lige meget hvor højt vi kom op, påstod far, at de små balletdanserinder var kommet endnu højere op. Det endte med, at vi hang i hvert sit dørhåndtag — det har sikkert været alt andet end yndefuldt, men vi morede os herligt.

Alle disse småoplevelser med far og mor kan kun min storesøster og jeg huske. Senere forandredes forholdene. Da mine mindre søsken-

de voksede op, havde far to forretninger at passe, vi flyttede hen i en større lejlighed, og mor fik en ung pige og en barnpige til at hjælpe sig i hjemmet og med de små. Det var meget virksomme år for far og mor, men efterhånden som børneflokken forøgedes, kunne den ikke være med ved enhver lejlighed. Far og mor trængte vel også til fred og ro af og til; det sidste har sikkert ligget til grund for, at vi blev lagt i seng lige efter aftensmaden, der spistes klokken seks; at vi ikke brød os om det og glædede os til at fylde ti år og dermed få lov at være oppe til klokken otte, er vel overflødigt at tilføje.

— — —

Vi var sunde og raske børn allesammen, men da Karla, der var to år yngre end jeg, nærmede sig de tre år, konstaterede huslægen, at hun havde engelsk syge og tilrådede, at hun kom på landet, hvor den friske luft og havbadene sikkert ville hjælpe hende. Det var så heldigt, at mors forældre, der boede på landet, lige ved stranden, og som havde deres yngste datter, Mine, hjemme, både kunne og ville tage sig af Karla. Jeg kom vist bare med for at aflaste tante Mine og bedstemor. Tante Mine kom til København for at hente os. På overfarten mellem Korsør og Rudkøbing var så godt som alle de ombordværende voksne søsyge. Karla og jeg gik rundt og fortalte alle, der gad høre det, at det kravlede i halsen på os, så mon ikke også vi var søsyge? Såsnart vi kom til Langeland, begyndte vi at bade hver dag, og var vejret for dårligt til at bade fra stranden, blev der båret havvand hjem i spande, så vi kunne få det daglige saltvandsbad. Allerede tre uger efter havde Karla det kendeligt bedre, og da vi havde været der i tre måneder, var hun helt rask.

Mor havde selvfølgelig formanet os til at være artige hos bedstefar og bedstemor og pålagt mig — som den store — at passe godt på min lillesøster. Det var nu ikke helt så let, for Karla var et meget livligt barn. Undertiden sendte bedstemor os til købmanden efter

varer og gav forinden mig besked på at se efter, at Karla ikke fik lukket pakkerne op undervejs, for hun var slem til at spise alt, hvad hun kunne få fat på. Engang blev vi sendt af sted efter en flaske sirup. Jeg bar den hele vejen hjem. Da vi var kommet indendørs, bad Karla om at få lov til at bære den ud i køkkenet til bedstemor. Det gik jeg med til og løb så ud i haven uden at ane, at Karla stillede sig op i gangen og tømte hele sirupsflasken, hvad der ikke bekom hende godt. Da Karla blev syg og bedstemor vred, blev jeg ilde til mode over, at jeg trods mine fem år ikke havde udvist tilstrækkelig omtanke.

Bedstemor havde givet os lov til hver morgen at samle nedfaldsæbler op, idet hun udtrykkelig fremhævede, at vi kun måtte tage de æbler, der lå på jorden. En morgen kom Karla glædesstrålende ind med hele forklædet fuldt af små agurker. Mens bedstemor jamrede over, at de agurker, hun havde gået og passet, var blevet plukket på et tidspunkt, hvor de slet ikke kunne bruges, fortalte Karla om og om igen, at hun kun havde taget dem, der lå på jorden.

Hos bedstemor skulle vi sove til middag, hvad vi ikke brød os særlig meget om. Vi blev lagt op i hendes store dobbeltseng, og selv lagde hun sig yderst. Karla og jeg havde mest lyst til at stå op, men selv om bedstemor lå med lukkede øjne, følte vi os ikke helt sikre på, at hun sov så fast, at vi kunne klatre hen over hende. Da vi flere gange havde spurgt, om hun sov, uden at få svar, gav vi os til at arbejde på at få fat i et halmstrå. Halmen i bunden af sengen var dækket af en tyk underdyne med et svært, hjemmevævet bolster. Det lykkedes os efterhånden at få trukket et par strå frem, og dem stak vi op i næsen på bedstemor, så hun kom til at nyse. Om bedstemor havde sovet forinden, glemte vi at interessere os for: Karla og jeg var nu så udmattede, at vi omgående faldt i søvn.

Da vi kom hjem fra Langeland, var min storesøster som forandret.

Hidtil havde vi været uadskillelige. Jeg så op til hende, fordi hun var ældre, og hun behandlede mig som sin lige. Vi havde været fælles om alt, men nu var jeg ligesom udenfor. Hun talte hele tiden om Agnes, og da jeg ikke anede, hvem det var, spurgte jeg og fik til svar: »Ha! Ved du ikke, hvem Agnes er? Det er min veninde!« Nu var jeg et stort spørgsmålstegn, for jeg kendte ikke ordet veninde.

Først nu fik jeg forklaringen: i ejendommen ved siden af var en mor død fra seks små børn. Dengang interesserede man sig for sine naboers ve og vel, og mor tog sig af de to mindste, Agnes og »Kisse«, og havde dem boende til begravelsen var overstået. Alt dette var hændt, mens jeg var på Langeland, og nu kom den fireårige Agnes dagligt på besøg. Det varede ikke længe, før også jeg blev optaget i deres venindekreds.

Agnes gled ind i vor daglige tilværelse. Fra hun kom i skole, og til hun døde, tres år gammel, var hun trofast mod mor og kom på besøg hver ugedag.

Skønt mor havde meget at bestille, overkom hun også at stå i brevveksling, ikke blot med sin egen slægt, men også med fars. Hun holdt forbindelsen vedlige mellem de to store familier. Hvordan mor fik tid til den omfattende korrespondance, er mig en gåde.

For mine søskende og mig kom det til at betyde uendelig meget, at der altid var flere familiemedlemmer på fædrene og mødrene side, der inviterede os til at holde sommerferie på landet. Far havde ikke råd til at betale et landophold, hverken han eller mor kunne tage fri fra forretningen, og alligevel kom vi børn på landet: Johanne og jeg hos fars søster, tante Inger, og hendes mand, gårdejer Mads Hansen, i Sverige, Karla hos mors søster, tante Trine, og hendes mand, onkel Nielsen, i Holbæk, Oda hos mors yngste søster, tante Mine og onkel Pedersen, Lohals, og da Aksel og Astrid voksede op, kom de med til Sverige.

— — —

Allerede inden min ældste søster og jeg kom i skole, holdt vi sommerferie i Sverige. Vi blev fulgt til damperen i Havnegade og havde en seddel med, hvor der stod, at vi skulle med Ystad-toget. Men vi kendte vejen og fandt selv frem til Ystad Banegård i Malmø, kom op i det rigtige tog og stod af ved Näsbyholm, hvor »onkel i Sverige« — som vi altid kaldte tante Ingers mand — holdt med charabancen. I den kørte vi til »Olstorp« — som gården hed — og her fik vi en hjertelig modtagelse af tante Inger og hendes børn. Vi elskede dyrene og var lykkelige, når vi fik lov at ride hestene hjem eller — som større — at holde tømmen, mens onkel sad ved siden af. Det var en herlig tumleplads for os bybørn: uden om gården lå en stor have med flere lysthuse. Her legede vi »komme fremmede«, og der var stærk rift om fætrene, for den »familie«, der havde »en mand«, var finere end den, der ingen havde. Medens det af og til kneb lidt med fætrenes interesse for denne leg, gik de med liv og sjæl op i at lave udkast til vore »haver«. Uden for parken lå der en beplantning, hvor vi havde lov til at lave vore egne haver, og for at de rigtig kunne tage sig ud, blev de smykket med stensætninger i form af kors og kranse — måske lignede disse haver mest af alt gravsteder, men det kunne vi ikke se.

Tante Inger fik i alt seks børn: fire drenge og to små piger. Den ene dreng døde kun tre år gammel af børnelammelse.

Onkel og tante havde et par venner, der ejede gården »Hörte« ved Østersøen, et par mil fra »Olstorp«. Manden var dansk og fruen svensk. Her blev vi hjerteligt modtaget, når vi kom i charabancen med onkel, tante og deres børn. Vi tog havbade og legede, til vi var overtrætte, så at onkel på turen hjem om aftenen havde hele charabancen fuld af sovende børn. Sidenhen har en datter overtaget forældrenes gård, som hun driver videre, mens hendes mand, Axel Andersson, har en stor købmandsforretning. Hos dem bliver vi hjerteligt modtaget den dag i dag, og da vor niece for nogle år siden kom på besøg

med sin lille dreng, blev det fejret med champagne, at femte generation af vor familie besøgte »Hörtegård«.

Tante Inger blev enke i 1899 kun 47 år gammel. Året efter mistede hun sin yngste datter. Hun stod nu alene med fire børn og en stor gård at administrere, og alligevel åbnede hun sit hjem for mine søskende og mig hver sommerferie.

Af tante Ingers børn lever nu kun Karla, der er gift med agronom Valdemar Olsson. Efter at Valdemar har trukket sig tilbage fra sin virksomhed, har han købt en lystgård ikke langt fra »Olstorp«, vort barndoms paradis, og her kommer mine søstre og jeg den dag i dag.

Alle disse glæder kan vi børn takke mors og tante Ingers enestående venskab for. Vi kom på ferie, mens mor og tante i mange år havde så meget arbejde og så stort et ansvar, at de ikke kunne tillade sig at holde ferie.

— — —

Da vi kom i skole, interesserede mor sig levende for vort skolearbejde og læste lektier med os, sålænge vi var små. Senere har mor fortalt, hvordan alle hendes børn, efterhånden som de kom i første klasse, morede sig over fortællingen om hunden, der havde taget drengens bukser, mens han var i vandet, og over, at han råbte: »Vaps, din laps, du kan tro, du får klaps, vil du straks lade mine bukser ligge.« Mor indrømmede, at hun havde fundet den morsommere første gang, hun hørte den, end fjerde, femte og sjette gang, men når hendes barn morede sig så hjerteligt, kunne hun alligevel ikke lade være at le med. Også de sørgelige stykker i læsebogen var vi interesserede i. Vi græd alle over digtet om den stakkels lille Hans, der skulle ud at tjene for første gang »i Tjæreby for fogedens gæs at genne« og over Kaalunds digt, »Den dræbte and«, der slutter med: »Oh, har du en moder, så skøn derpå!« Og mor måtte, hver gang vi

kom til de digte, udtrykke sin dybe medfølelse med stakkels lille Hans, som led af hjemve, og med de små moderløse ællinger.

— — —

Når mor søgte ung pige i huset, var der ikke mange, der var ivrige efter at få pladsen, når de hørte, at der var seks børn. Men tog de den, blev de gerne i mange år. Den første af dem kommer vi stadig sammen med. Vi kaldte hende Gamle Anna, fordi barnepigen, som blev ansat kort efter, også hed Anna. Gamle Anna har nu i mange år været pensioneret sygeplejerske, og da hun fik sit tilnavn, var hun hele sytten år. Flere af Gamle Annas brødre har været bude i forretningen, før de kom i lære.

Mor indprentede os altid, at vi skulle være høflige over for de unge piger, som husassistenterne dengang kaldtes, og hun gav os forskellige småpligter at udføre både hjemme og i butikken. En af de pligter, vi ikke brød os særlig meget om, var at tørre støv af i forretningen, for at alle glas- og porcelænsvarerne kunne præsentere sig. Skønt alle vi børn tørrede støv af en time om dagen, var resultatet kun, at der var nogenlunde rent.

Far kunne undertiden drille mor i al gemytlighed, i hvert fald påstod mor, at han altid gjorde hende ansvarlig, hvis et eller andet var gået galt. Når far besøgte de store *en gros* lagre, tog han ofte et af sine børn med. Engang, da far og jeg var hos Bucka & Nissen, var hans høje hat — som han altid gik med — væk, da vi skulle til at gå derfra. Da han fortalte mor det, udbrød hun: »Hvor det glæder mig, at der endelig er sket dig noget, som jeg ikke kan have nogen skyld i!« »Jo, det var netop din skyld,« svarede far, »for mens jeg talte med dig i telefonen, gik den fremmede herre med min hat!« Nu indså mor det soleklare i, at det var hendes skyld, at hatten var blevet væk!

Vi havde det temmelig frit som børn. Mor gik aldrig og bar nag:

havde vi gjort noget galt, fik vi det at vide, og så var den sag ude af verden. Mor undgik at irettesætte os i andres påhør, for hun mente, vi havde så megen æresfølelse, at det ville såre os at blive straffet i andres overværelse.

Johanne og jeg blev altid behandlet som de store, der havde ansvar for de små. Vi tog det meget alvorligt. Johanne er mange gange gået tilbage, hvis hun og jeg skulle ud, for at bede mor om endelig at passe godt på de små, mens vi var væk.

På sommersøndage var det en stående regel, at alle de små kom op i en legevogn, som vi to store trak af sted med ud på Fælleden; det var det nærmeste sted, hvor græsplænerne måtte betrædes. Undertiden havde vi madpakke med.

Om lørdagen fik vi hver en to-øre i lommepenge, så havde vi travlt med at finde ud af, hvordan den bedst kunne anvendes: til en tebolle, der dengang hed »svensk bolle« eller til granater fra en bestemt forretning på Fælledvejen.

Vi store gik så vidt i vor omsorg, at vi gladelig lod de formaninger, vi selv havde fået, gå videre i forstærket grad til de små.

Når familien fra landet kom på besøg, boede den hos mor og far. Lejligheden var ikke stor, og alligevel blev der plads til for eksempel tante Inger og hendes børn.

Efterhånden forsvandt noget af idyllen fra det gamle voldkvarter, der tidligere havde været så fredeligt og hyggeligt. Da grønttorvsplanen blev til virkelighed, medførte det megen uro om morgenen, og der var også kommet en del forretninger, som havde tilknytning til torvet. Men nu var de tider forbi, hvor forretningsindehaverne om aftenen kunne sætte sig udendørs, hvis vejret tillod det, og snakke sammen over en pibe; for dengang havde kunderne ikke mere travlt, end at de kunne vente, til indehaveren kom tilbage til butikken.

— — —

Mens far og mor ofrede meget lidt på sig selv, blev der aldrig sparet, når det gjaldt børnenes uddannelse. Vi måtte frit vælge, hvad vi ville lære, da skoletiden var forbi, og vi havde været et år i huset hjemme, et år hos far i forretningen og havde lært dameskrædderi i et halvt år. Johanne og jeg valgte at gå handelsvejen og tage handelseksamen på Brødrene Pålmanns Institut. Vi kom først på samme kontor i København, men da vi på denne måde aldrig kunne få ferie samtidig, tog jeg til Hamborg. Karla havde særlige anlæg for det huslige og lærte madlavning på herregården Hørbygård, før hun kom i køkkenet hos kongen, Frederik den Ottende.

Julen 1907 nærmede sig, og vi glædede os til at samles hjemme, men mest af alt så vi hen til fars og mors sølvbryllup den 28. februar. Da indtraf katastrofen: den 20. december mistede mor sin mand og — ti timer senere — sin eneste søn.

Far havde i nogen tid haft dårligt hjerte, og huslægen havde med henblik på det forestående sølvbryllup tilrådet ham at lade sig indlægge og gennemgå en kur nu. Far blev indlagt om aftenen, og tidligt næsten morgen sov han stille hen. Da budskabet om fars død nåede hjem, var Aksel gået i skole. Der blev sendt bud efter ham. Han kom hjem og sad i flere timer og trøstede mor, blandt andet sagde han: »Nu fejrer far jul i himmelen.« Aksel var en stor, rask og livsglad dreng på 16 år, altid ridderlig og kærlig mod mor og sine søstre, og vi elskede ham allesammen. Klokken tre om eftermiddagen fik han pludselig hovedpine, mistede kort efter bevidstheden og døde en time efter af hjerneblødning. Så stærkt tog fars død på ham, at den blev årsag til hans egen død. Det var et frygteligt slag for os alle, men mest for mor, der for en tid blev slået helt ud.

Det forandrede med et hele vor tilværelse. Johanne og jeg sagde vore stillinger op og tog hjem for at passe forretningen, og det var os, der i den første tid måtte træffe alle vigtige afgørelser, blandt

andet om forretningen skulle sælges, hvad velmenende venner og bekendte tilrådede som det eneste rigtige. Da Johanne og jeg traf den endelige afgørelse: at beholde og videreføre forretningen, lod vi snarere vore følelser end fornuften råde, idet vi mente, at fordi far havde mistet sin søn, behøvede han ikke også at miste sit navn, når han efterlod sig døtre, der kunne føre forretningen videre i hans navn.

Far havde arbejdet hårdt hele sit liv. For at betrygge sin og mors alderdom havde han nogle år før sin død sammen med en kompagnon bygget en ejendom med 11 butikker og 42 lejligheder. En lockout forsinkede færdigbygningen i et halvt år, og hidtil havde far kun haft udgifter på huset. Far troede på, at ejendommen med tiden ville give overskud, hvad han også har fået ret i. Efter fars død stillede kompagnonen gang på gang med regninger, der skulle betales, og disse krav tog frygteligt på mor. Det endte med, at vi gav afkald på vor part i ejendommen til fordel for kompagnonen, hvad der aldrig var sket, hvis far havde levet. For at forstå dette og det følgende bør man vide, at i de år var det ikke nemt at få en lejlighed lejet ud. Den kunne stå tom i både halve og hele år, og meldte der sig endelig en lejer, krævede denne at få lejligheden repareret og istandsat. Det forklarer alle de udgifter, der stadig var, og at kompagnonen slet ikke var interesseret i at overtage hele ejendommen, med mindre han fik 3000 kroner kontant i godtgørelse for den dermed forbundne risiko. I denne tvangssituation havde vi ingen anden udvej end at prøve at skaffe beløbet og så koncentrere alle kræfter om butikken. Det var bittert, at hvad far havde gjort for at bedre de økonomiske forhold, kun blev til bekymringer, ærgrelser og udgifter; indtægter så vi ingen af, de kom først senere.

I forretningen klarede vi os med mindst mulig fremmed hjælp. Oda deltog nu også i arbejdet, mens Astrid endnu ikke var konfir-

4 generationer. 1913.

meret. Min ældste søsters og min merkantile uddannelse blev os til stor gavn.

De følgende år var meget triste. Vi savnede alle far og Aksel og prøvede at hjælpe mor ved selv at klare det allermeste af arbejdet

i forretningen. Efter lukketid var der altid meget at gøre: der skulle ryddes op i selve forretningen og i underkældrene, så alt var i orden, til butikken skulle åbnes næste morgen klokken syv. Bogføring og korrespondance tog Johanne sig af. Forretningen gik fortsat jævnt fremad som i fars tid. Efter at Oda og Astrid havde afsluttet deres uddannelse, tog også de del i det daglige arbejde.

I 1911 blev Karla gift med bagermester Chr. Hansen, Jyllinge, og to år efter blev jeg gift med Egil Christiansen, som var ansat i Ø. K.; nu holdt jeg op med at arbejde i forretningen og hjalp kun med i den travle tid op under jul, lige til min mand og jeg flyttede til Syd Afrika, hvor vi havde vort hjem i 16—17 år. Mor drev i mange år forretningen videre sammen med Johanne, Oda og Astrid. Da Johanne i 1934 blev gift med overlærer Peder Friborg, fortsatte hun som bogholder i forretningen, til den blev afhændet året efter mors død.

— — —

Mor havde kun én broder, og ham satte både hun og hele familien stor pris på. Da hans ældste søn, Johannes Happe, efter endt realeksamen skulle fra Rudkøbing til København for at søge handelsuddannelse, fandt mor det ganske naturligt, at han fik sit hjem hos hende, skønt der ikke var overdreven god plads i Vendersgade 6, og der iøvrigt kun var kvinder i familien, så der måtte redes op i et af opholdsværelserne for at huse ham. Mor handlede ikke af pligt, men følte nærmest, at hun herved fik lov til at afbetale lidt af den taknemmelighedsgæld, som hun og hendes søstre stod i til broderen, der i en meget ung alder havde måttet sejle med bedstefar for derved at hjælpe med til at forsørge familien. Senere overtog moders broder galeasen og havde desuden et bådebyggeri. Johannes blev hos mor og mine søstre i fem år. Da han kom, var han lige så gammel, som Aksel var ved sin død. Johannes kom til at indtage en meget stor

plads i mors hjerte. Han blev ansat i Ø. K., rejste senere til Durban, hvor han kom meget i Egils og mit hjem. Han har livet igennem stået mor og os søstre meget nær.

— — —

Da mor var en tres år, foretog hun og tante Inger en rejse for at besøge tantes ældste søn, Peter, der var bestyrer af et stort gods »Duvehed« i nærheden af Göteborg. Vi børn lagde det hele til rette i alle enkeltheder ud fra den betragtning, at når mennesker først var kommet op i den alder — tante var syv år ældre end mor — måtte de yngre sørge for at ordne alt det praktiske forud. Det blev en stor begivenhed for mor og tante. Peter hentede dem i Göteborg og tog dem også med til Trollhättan.

Tantes yngste søn, Axel Hansen, bestyrede hendes gård »Brodda«. Han forlovede sig senere med min yngste søster, og det var meningen, at han og Astrid skulle have deres fremtidige hjem på »Brodda«.

Tante Inger var enke i 28 år. I tyve år efter fars død bevarede hans hustru og hans søster et ubrydeligt venskab, til tante døde 75 år gammel i 1927.

— — —

Mor tog livets tilskikkelser, som de kom. De hårdeste slag, hun ramtes af, var, når hendes kære gik bort. Hvor dybt hun end sørgede, blev hun aldrig bitter. I 1923 mistede hun sin eneste datter, der havde børn, da Karla døde efter få dages sygdom fra sine tre små piger, Inge, Ruth og Kate, på elleve, otte og seks år. I 1928 omkom Astrids forlovede, Axel, ved et ulykkestilfælde kort før deres bryllup. Mor mistede endnu en svigersøn, idet Egil døde i 1940.

— — —

Hosstående portræt af mor lod Egil male som en gave til mig i anledning af vort kobberbryllup den 5. juni 1926. Selvfølgelig var det

Mor 1926. Efter maleri af N. V. Dorph.

mor en glæde, at hendes svigersøn lod hende male, ligesom det gennem årene har været og stadig er mig en stor glæde at eje dette billede af mor.

Mor var enke i 45 år og blev det naturlige midtpunkt ikke blot for sine børn og børnebørn, men for hele familien. Hun bevarede sin

Mor på 70-årsdagen 1929.

vitalitet og arbejdsevne til højt op i årene. Efter sit fyldte 70. år holdt hun op med at ekspedere i forretningen og foretrak at arbejde i lokalerne bagved. Kom der gamle kunder, tog mor sig dog af ekspeditionen. Dengang kendte man sine kunder og vidste, hvilke stel de gennem flere år samlede på og skulle have suppleret. Når deres børn og næste generation igen stiftede hjem, kom de og købte udstyr i fars og mors forretning.

For mor var det en lykke, at alle hendes børnebørn blev gift med gode mænd. Inge med Poul Bruun Jacobsen, der er civilingeniør og kunstmaler, Ruth med Albert Rasmussen, der overtog sin fars fabrik, og Kate med landmand Knud Anker Petersen.

Familie og venner samlet på mors 80-årsdag 1939.

— — —

Til sin 80 års fødselsdag samlede mor nogle og tres familiemedlemmer. I sin tale til mor kom Egil ind på det lange tidsrum, hun og han havde stået hinanden nær: »Det er umuligt andet, end at jeg i de tredive år, vi har kendt hinanden, må have foretaget et eller andet, der har fundet din misbilligelse, men den eneste form for bebrejdelse

jeg nogen sinde har fået, har været — at du stille og mildt rystede på hovedet!« Mor åbnede selv dansen med fars broder, og vi børn var ængstelige for, at hun skulle overanstrenge sig, men det gik glimrende.

Børn og børnebørn, 1939.

Selv da mor var kommet højt op i årene, blev hun ved at bruge vendingen: »Lad dog et af børnene springe efter det,« når hun opdagede, at et eller andet manglede. Når så børnene, der alle havde passeret de tres, spurgte, hvornår de blev voksne, svarede mor: »For mig er og bliver I mine små piger, sålænge jeg lever.«

Da mor var blevet ældre, begyndte hendes børn at give hende gode råd og formaninger — det var især den voksende trafik, der gjorde dem ængstelige. Når mor syntes, de gik for vidt, sagde hun blot: »Må jeg så være her! Som om ikke jeg kunne gå, længe før jeg

Børn, svigersønner og børnebørn, 1939.

lærte jer at kende!« Da det endelig gik galt en dag, var mor ikke glad, før hun havde fået fortalt sine døtre, hvad der var sket: en politibetjent havde standset hende i at gå over mod rødt lys i et gadekryds og forklaret, at det stred imod færdselsloven.

En aften, da mor var 80 år, talte jeg med hende i telefonen. Vi var

begge alene og blev enige om, at mor skulle besøge mig; men først ville hun høre »Ugerevyen« i radioen. Hun havde den dag syltet og kom med en krukke rødbeder til mig. Da jeg senere fulgte hende til sporvognen, sagde hun: »Nu behøver du ikke ligefrem at fortælle

Mor med de tre hjemmeværende døtre ved 50-årsjubilæet 1931.

Oda og Astrid, at jeg har været ude hos dig i aften. For inden de gik hjemmefra, bad de mig love dem endelig ikke at lukke op, hvis det skulle ringe på døren. Og får de nu at vide, at jeg har været ude, ender det bare med, at de overhovedet ikke tør gå fra mig af angst for, hvad jeg så kan finde på, mens de er væk!«

Af mors børnebørn er Kate den eneste, der har videreført slægten. Mor var næsten 84, da hendes første oldebarn, Jens, blev født. Han skulle døbes den 29. august 1943. Den dag gik den danske regering af som protest mod tyskernes uantagelige krav, den tyske øverstkom-

Mor med sit personale ved 50-årsjubilæet 1931.

manderende i Danmark erklærede militær undtagelsestilstand, og de danske militære styrker blev afvæbnet. Det var en uhyggelig dag: der var næsten ingen civile at se, derimod en mængde bevæbnede tyskere. Kate og hendes mand boede uden for Roskilde, og mor og hendes fire døtre nåede rettidigt frem, men tog på grund af den alvorlige

situation tilbage til København umiddelbart efter dåben. Hjemme havde en bekendt været på besøg: en mor, som den dag havde mistet sin eneste søn, der faldt som soldat i kampen mod den tyske overmagt.

To år senere var mor med, da hendes næste oldebørn, tvillingerne Hanne og Lene, blev fremstillet i kirken.

Med årene begyndte det at knibe for mor at klare de mange trapper fra tredje sal ned og op. Hun holdt gradvis op med at komme i forretningen — der lå i kælderetagen — og beskæftigede sig nu udelukkende med hjemmet. En skønne dag sagde hun: »Hvor er jeg dog taknemmelig over, at Oda og Astrid hjælper mig så godt i forretningen.« Oda og Astrid havde dengang i mange år ført forretningen fuldkommen på egen hånd og lagt alle deres evner og energi i arbejdet.

Hele livet igennem prægedes mor af en stærk kristentro, der hjalp hende til at bære de hårde slag, der ramte hende; men hun lagde aldrig pres på andre. Jeg har aldrig nogensinde hørt mor tale om, hvad der passede hende bedst, men kun om, hvordan hun på bedste måde kunne hjælpe andre. Men selv om mor var blid af sind, ville hun dog ikke gå med til alt: hun forlangte, der skulle være rimelighed i tingene. Som ældre var hun meget virksom i sit hjem: hun strøg ualmindelig smukt, syede og reparerede tøj og havde altid noget at beskæftige sig med. Nu fik hun mere tid til at læse end i de unge år; hun læste mange memoirer og bøger om samfundsspørgsmål og fulgte med i det nye, aviserne og radioen bragte. Hun førte stadig en omfattende korrespondance og holdt på denne måde forbindelsen vedlige med fjerntboende familie og venner.

De sidste breve, jeg har fra mor, stammer fra 1947, da jeg var på besøg i Syd Afrika. De er velskrevne og levende fortalt. Hun havde livet igennem en enestående evne til at skildre netop det, som kunne interessere modtageren. Det karakteriserede det første brev, jeg hu-

sker fra mor, skrevet til min ældste søster og mig, mens vi som ganske små var på ferie i Sverige, og læst op for os af tante Inger. Her fortalte mor så levende om vores kat, der havde fået killinger i underkælderen, om de små killinger, som ikke havde fået øjne endnu, og

Mor, Oda og Astrid udenfor Trinitatis Kirke ved Ingers og Jacobs bryllup 1949.

mange andre detaljer der forekom os så spændende, at vi plagede tante om at læse brevet om og om igen. I en alder af 88 havde mor bevaret evnen til at fremdrage netop det, som den hun skrev til, kunne have interesse for og glæde af.

Det var et stort savn for os alle, da vor elskelige veninde, Agnes, gift Spangsbo, døde. Hun havde fra sit fjerde år været trofast mod mor. Efter Agnes' død ligesom overtog hendes ældre søster, fru

Anna Gravesen, hendes plads. Mor og fru Gravesen hyggede sig med hinanden, hvad der var en stor betryggelse for os søstre.

Hele livet igennem har mor været flittig. Selv i hendes sidste år, da synet begyndte at svigte, så hun ikke mere kunne læse og skrive, kedede hun sig aldrig. Hun glædede sig over alle de mange visitter, hun fik. Mor var meget virksom og ville altid hjælpe til hjemme. Det var hende altid en stor tilfredsstillelse at kunne hjælpe til og derved spare andre for besværet og at føle, at hun stadig kunne gøre lidt gavn.

Mor syntes selv, hun havde en vidunderlig alderdom, men hendes døtre fandt, den var lønnen for et langt liv i kærlighed og opofrelse for andre. Mor talte ofte om, at det var hende en stor lykke dagligt at se alle sine fire døtre. Oda og Astrid var der jo altid, Johanne kom hver dag og sad oppe i lejligheden hos mor og førte forretningens regnskaber, og jeg kom også så godt som daglig, selv om det sommetider kun var et lille smut. Vi blev altid modtaget med et kærligt smil, og velkomsten lød gerne: »Er det dig, mit kære barn, hvor er det dejligt at se dig, du bringer altid et frisk pust med dig.«

Mor omfattede hele familien med stor interesse, og der er ikke mange af fars og mors søskendebørn, der ikke havde fast tilhold i hjemmet i Linnésgade, når de enten lå inde som soldat eller fik en videreuddannelse i København, og mor gik levende op i alle deres glæder og sorger og interesserede sig for deres udvikling og forskellige foretagender, således husker jeg, at mor, da hun var oppe i årene, stod op en morgen klokken fem, for at være den første til at give sin søstersøn handsel, den dag han åbnede en kolonialforretning på Østerbro. Det er naturligvis kun et træk af mange lignende. Men har mor husket dem, har de fleste til gengæld aldrig glemt mor. Skønt far døde i 1907, blev mor husket af hans familie i de 45 år, hun overlevede ham. Fars familie sendte hvert eneste år frugt fra deres haver,

og om efteråret i slagtetiden sendte både mors og fars familie slagtemad til mor, og så kan det nok være, at mor fik travlt med at dele pakker ud, for man kunne da ikke selv sidde og nyde det hele uden at lade andre få del i glæden. Vi kunne være sikre på, at hvis der under sidste krig stod i aviserne, at der for eksempel var kartoffelmangel i København, så strømmede der kartofler ind fra hele familien på landet, og jeg tror ikke, der var mange i København, der var så velforsynet med madvarer som mor, for hvad vore landbofamilier kunne skaffe hende, havde hun trods rationeringer ingen mangel på.

— — —

Mor var næsten 92 år, da hendes fjerde og sidste oldebarn, Niels, blev født. Hun var med til hans dåb. Det blev den sidste store udflugt, som mor virkelig havde fornøjelse af. Efter den kirkelige handling var vi hjemme hos Kate og Knud. Mor ville rundt i hus og have og stald og var meget interesseret i alt.

I de sidste år kneb det for mor at komme ned og op ad de mange trapper fra tredje sal. Alligevel tog hun med ud for ikke at skuffe dem, hun holdt af. I en alder af 92 var hun for sidste gang til valg: hun havde aldrig sveget sin borgerpligt og gjorde det heller ikke nu, selv om trapperne var drøje.

Da Egil og jeg blev gift, holdt vi juleaften hjemme hos os med både hans og min familie. Mens Egil og jeg boede i Syd Afrika, døde både hans mor og hans broder. Da vi for stedse flyttede hjem til Danmark, genoptog vi traditionen med at holde juleaften, og mor var med hvert eneste år.

En ugestid før julen 1951 overraskede mine søstre mor ude på hovedtrappen: hun havde i nogle dage øvet sig på at gå ned og op — og taget et par trin mere for hver dag — for at det ikke skulle blive for besværligt med trapperne, når hun skulle ud juleaften. Alt

gik ogsa godt, og mors børn, børnebørn og oldebørn glædede sig endnu en gang over, at hun var med iblandt dem.

Den sidste sommer, mor levede, tilbragte hun i Humlebæk, hvor jeg havde lejet et hus i en etage, for at mor nemt kunne komme ud i haven, hvad hun satte megen pris på. Mor blev meget rørt, da hun kom derud og opdagede, hvor betænksomme Oda og Astrid havde været: de havde sørget for, at alle de mange småting, mor brugte til daglig, var flyttet med ud. For at mor ikke kun skulle være henvist til haven, havde vi lejet en rullestol, som Oda og Astrid og jeg skiftedes til at køre mor rundt i. Det var ikke altid lige let at holde styr på stolen ned ad bakke, men mor blev aldrig nervøs: »Jeg er så rolig, når I kører mig, og bilerne må da have vigepligt.« Mor foretrak at komme hen på forskellige udsigtspunkter, hvorfra hun kunne se vandet og skibene. For hende var det noget ganske selvfølgeligt at vide, hvor vinden kom fra, og at skelne de forskellige skibstyper fra hinanden — hun var ikke for ingenting af skipperslægt. Mod slutningen af sit landophold blev mor træt og længtes efter at komme hjem til Linnésgade, men forinden ønskede hun dog at blive kørt ned til vandet, så hun kunne se kongeskibet, der bragte kongeparret tilbage efter deres sommertogt til Grønland.

Da der ikke var noget usædvanligt ved mors helbred, rejste Oda og jeg en tur til udlandet.

Mor var meget træt de sidste fjorten dage, hun levede, men var dog oppe hver eneste dag. Den sidste nat sov hun ikke særlig godt og følte sig ikke veltilpas om morgenen, men hun var klar til sidste stund. Johanne, Astrid og Anna Gravesen var hos mor i hendes sidste timer. Mor nævnede navnene på forskellige, hun kendte, og bad de tilstedeværende om at overbringe dem hendes sidste hilsen, og hun fortsatte: »I må også hilse dem, jeg ikke har fået nævnt ved navn.« Mor ønskede nu kun at komme hjem: stille og roligt sov hun ind midt

på dagen den 13. september 1952, og dermed var en elskelig mors lange, velsignelsesrige og harmoniske liv afsluttet.

— — —

På de følgende sider har nogle af dem, der har stået mor meget nær, afrundet det billede, jeg har prøvet at tegne af mor.

MIN SVIGERMOR

Den, der ville forstå svigermor, forstå hvilke kræfter der bar hende gennem livet og gjorde hende til den personlighed, hun var, måtte være klar over, at hun ejede en levende kristentro og et fromt sind. Det gjorde, at hun kunne komme gennem mørke og tunge tider uden at blive bitter, og gennem medgang og gode dage uden at blive hovmodig. Det gav hende en dyb taknemmelighed for alt det og for alle dem, som livet havde givet hende, og en til ydmyghed grænsende beskedenhed, når hun betragtede det, hun gennem sit virksomme liv selv havde ydet. Hendes livssyn og hendes tro gjorde også, at hun måtte føle det som sin pligt at hjælpe andre, at være gæstfri og gavmild. Vi, der holdt af hende, vil helst mindes hende, når hun var med i det, der føltes som hendes kære pligter. Vi vil huske hende, når hun sad for bordenden ved en eller anden familiefest. Vi vil mindes hende som den glade giver. Havde man været vidne til hendes giverglæde, forstod man, at her var man ved en af hendes rigeste glæder. Vi, der havde den glæde at have hende som gæst om sommeren, vil altid mindes hendes glæde over havens vækster og frugter, og den, der skriver dette, vil aldrig glemme hendes store glæde over at få lidt frugt fra haven.

Gennem mange år var hun familiens midtpunkt, og det var ikke underligt, for alle — selv de fjerneste inden for den store familie — havde den følelse, at hun glædede sig, når hun hørte, det gik dem godt, og sørgede, når det gik dem dårligt.

Det blev sagt i spøg, at svigermor altid holdt med sine svigersønner, og der var vel noget rigtigt i det, for hun følte, hun havde pligt til at undskylde det, hun med et kønt udtryk kaldte familiens »pudsigheder«.

Forholdene førte med sig, at svoger Egil Christiansen var den af os tre svigersønner, som svigermor fik mest med at gøre, selv om han og Maja boede så mange år i Syd Afrika. Hans ridderlige sind, hans retsindighed og pligtfølelse gjorde ham agtet og elsket, hvor han kom frem. Det var ikke underligt, at svigermor glædede sig over samværet med ham.

Det går ofte således, at når man har mistet nogle, man har holdt af, har man en underlig tom følelse af, at man ikke fik takket dem rigtigt og nok eller sagt dem, hvor meget de havde betydet for en. Denne følelse har jeg over for svigermor og svoger Egil; derfor har jeg været så glad for at få lov til at skrive dette til deres ære.

Peder.

»SLIG EN BEDSTEMOR SOM MIN FINDES EJ«

Sådan begynder en gammel sang, men min mormor var ikke blot en bedstemor for mig: min mormor måtte på et tidligt tidspunkt træde i min mors sted. Jeg lærte derfor min mormor at kende på en helt anderledes inderlig måde, end børnebørn i almindelighed gør.

Medens jeg sidder og skriver disse linier, prøver jeg at finde frem til mine tidligste minder om mormor. Mon ikke det er mormor ståen-

de og lave mad nede i køkkenet bag forretningen, alt imedens hun ind imellem ekspederer og eventuelt får sig en lille passiar med gamle kunder, af hvilke nogle blev venner for hele livet som fru Schmidt fra Amager? Dette lille træk vidner om mormors flid og store arbejdsevne. Mormor var sandelig et flittigt menneske: endnu da hun var højt op i 70'erne, var hun hver morgen den første i forretningen og lukkede selv op så tidligt, at grønthandlerne fra torvet kunne få handlet, før torvehandelen begyndte. Mormor ville selv hver morgen rense flere petroleumslamper, før dagens husarbejde begyndte: der var nemlig ikke elektrisk lys i underkælderne før i de seneste år.

Så snart jeg var stor nok til at rejse alene til København, skulle jeg på ferie herinde, og oftest var det mormor, der stod for enden af den høje trappe på banegården for at hente mig — senere blev vi tre børnebørn, der kom på ferie. Hvor havde vi det dejligt! Mormor måtte trave med os i Zoologisk Have, Tivoli og Dyrehaven, og madpakke havde vi altid med.

I mange år bestod mormors aftenarbejde i at rede flere feltsenge op — for hvor der er hjerterum, er der også husrum — når vi så endelig nåede at komme i seng, og mormor fik køkkenlampen tændt over sengen, skulle vi have en historie, og det blev næsten altid om stormfloden den 13. november 1872, for det var den, mormor bedst kunne. Dette frygtelige uvejr havde brændt sig så dybt ind i den dengang fjorten-årige piges modtagelige sind, at det var en levende beskrivelse, vi fik om folk, der sad på tagene af deres huse, og om et barn, der flød rundt i sin trævugge. Når jeg senere har hørt stormfloden omtale, kommer jeg altid mormors beskrivelse i hu.

Barndomshjemmet på Bagenkop var meget nøjsomt og sparsommeligt, og disse egenskaber fulgte da også mormor resten af livet. En anden historie, vi hørte flere gange, belyser dette forhold: da mormor som ung skulle i huset hos tante Anna Svendsen i København,

sejlede oldefar mormor til København og pålagde hende at se sig godt for, så hun ikke ødelagde sine nye støvler på rendestensbrætterne.

Da vi var små, syede mormor ofte kjoler til os, og altid blev der lavet en lomme, hvori der til vor store glæde var lagt en fem-øre.

Juleaften holdt vi hos mormor gennem mange år. I min tidligste barndom kørte vi altid med hestevogn eller en sjælden gang i kane fra Jyllinge til Ølstykke station. Det var en fest for os at rejse, for det var den eneste gang om året, hvor far lukkede bageriet, så vi alle fem kunne komme ud sammen. Vi børn ville gerne sidde ved vinduet i toget, så vi rigtig kunne se ud i skumringen, og vi prøvede, om vi kunne skimte noget af folks julehøjtid, og efterhånden som vi nærmede os hovedstaden, begyndte vi at kunne se flere familier sidde og spise, og nogle havde endda fået juletræet tændt, så da vi nåede frem til hovedbanen, var vi meget forventningsfulde og højtidsstemte, og så gik det rask til Vendersgade, hvad enten vi nu kørte i taxa eller sporvogn, alt efter som verdenssituationen var. Når vi ankom, var hele hjemmet i stor travlhed: mormor stod selv ved komfuret og var intenst optaget af at forberede gåsen, mostrene skulle lukke butikken, og vi tilrejsende skulle installeres, og pladsen var ikke for stor. Vor dejlige juleaften sluttede altid med, at mormor gik ud i køkkenet for at tilberede lidt natmad til far, så han ikke skulle ligge og være sulten, hvis han vågnede til sædvanlig tid.

Da jeg var ti år, kom jeg ind og boede hos mormor og mostrene, for jeg skulle gå i skole herinde, havde mor bestemt. Fra da af og til jeg blev voksen, var »Grønttorvet« mit hjem, og jeg fik nu rigtig lejlighed til at opleve mormors rige, menneskelige egenskaber og fremfor alt hendes store næstekærlighed, der udsprang af en dyb, religiøs tro, en tro som havde båret hende gennem de store, personlige sorger, som livet havde givet hende.

Et andet fremtrædende karaktertræk hos mormor var hendes tro-

fasthed og hjælpsomhed mod alle, både familie, venner og personale. Jeg husker endnu det gamle bybud, der år efter år kom og ønskede glædelig jul, kun i forventning om at få en ti-krone, som han da også fik. Så hørte vi ikke noget fra ham før næste jul, hvor han atter mødte op.

Gæstfriheden hos mormor var stor: hvor ofte er hun ikke blevet hjemme for at modtage niecer og nevøer og give dem et måltid mad, for ingen måtte gå forgæves til en lukket dør: der skulle være et hjem, hvor de kunne tilbringe deres fritid, altid blev der vist hensyn til næsten, og jeg tror, mormor holdt sig så åndelig frisk til det sidste, fordi der i hjemmet færdedes så mange mennesker.

Lige til de sidste år var mormor en stor brevskriver, og det var både den nærmeste og fjerneste familie, der modtog kærlige og gode breve fra hende.

Mormor fulgte levende og interesseret med i alt, hvad vi foretog os, og altid kunne vi komme til hende og få kærlige og gode råd og al den hjælp, vi behøvede.

Mormor havde forståelse af, at kvinden — inden for rimelige grænser — skulle være uafhængig og selvstændig; derfor gav hun tidligt os tre søstre midler at råde over, hvad vi er hende meget taknemmelige for. Mange vil selv råde og bestemme over, hvad de hårdt har arbejdet for, men mormors glæde var at dele med sine børn og børnebørn.

Ofte modtog mormor med glæde pakker både fra sin egen og sin mands familie på landet, og straks var hendes tanke, hvem hun nu kunne give lidt for derved at bringe glæde videre til andre.

Når mormor havde lovet noget, blev det holdt, ligegyldigt om der lagde sig uventede hindringer i vejen. Mormor havde lovet Kate at holde Jens, det første oldebarn, over dåben. Den dag, Jens skulle døbes, den 29. august 1943, gik tyskerne i aktion. Skønt tyskerne

havde erklæret undtagelsestilstand, og der var uroligheder og skyderi, lykkedes det mormor at komme frem til tiden.

At oldebørnenes ve og vel lå mormor stærkt på sinde, viser følgende lille træk: en søndag var Kate taget alene til København med Jens, Hanne og Lene, der ikke var ret store. Da de hen på eftermiddagen skulle rejse hjem igen, ville børnene absolut have en madpakke med. Det syntes mormor rigtignok også, de skulle have, selv om vi andre mente, det var ganske unødvendigt at spise i toget, når de kun skulle til Roskilde.

Mormor havde et ydmygt og beskedent sind: når nogen roste eller takkede hende, sagde hun altid: »Intet kunne jeg have gjort uden mine kære børn.«

Af mormor lærte vi at se meget mildt og kærligt på vore medmennesker og aldrig dømmende.

For os børnebørn vil mormor altid stå som et lysende eksempel på flid og ydmyghed, og vi er taknemmelige for, at vi fik lov at beholde hende, til vi var blevet voksne, så vi fuldt ud kunne forstå, hvilken personlighed vores mormor var.

Inge.

TANTE SOPHIE

Maja spurgte mig fornylig, om ikke jeg, der havde stået tante Sophie meget nær, kunne have lyst til at føje nogle linier til nogle erindringer, hun er ved at samle om sin mor. Og dertil behøvede jeg ingen betænkningstid, for om tante Sophie, min fars søster, har jeg kun de lyseste minder.

Først lidt om familien. Ja, om bedstemor husker jeg ikke forfærdelig meget. Hun står for mig som meget stor og trivelig, men det

skyldes måske, at jeg selv var meget lille dengang. Hun var altid meget venlig og rar, og tante arvede nok noget af sit lyse sind fra hende. Min bestefar, tante Sophies far, husker jeg så meget bedre og nok ikke blot, fordi han levede så mange år længere. Han fyldte 70 det år, jeg blev født, og jeg anså ham vel nok for at være en meget gammel mand — som alle børn tror om enhver, der er tyve år ældre — men fra jeg var ganske lille, var bedstefar og jeg på lige fod, og jeg kan ikke have været ret gammel, før jeg fik lov at sejle ud med ham for at fiske. Han lærte mig at styre den store sejlbåd, og vi sejlede ud i alskens vejr. Det varede kun, til jeg tolv år gammel kom i realskolen i Rudkøbing, men da havde jeg også fået så grundig en undervisning, at jeg ikke ville være bange for at tage konkurrencen op med de fleste lystskippere, selv om jeg dårlig nok har været om bord i en sejlbåd siden. Vi fangede en masse sild nu og da; det var sikkert ikke nogen god forretning, men det fik ham til at føle, at han gjorde nogen nytte. Bedstefar var lille af vækst, ru og barket af et liv, der vist ikke altid havde været lige let, men han holdt hovedet højt, og da bedstemor var død, ville han bo alene i sit hus uden nogen hjælp. Han hørte til en generation, der var vant til at klare sig selv og ikke var forvænt med befordringsmidler. Historien i »Langelands Avis« om, at han, da han engang kom tilbage fra en tur til København og fandt, at »det nymodens tog« lige var kørt, så begyndte at marchere de fire mil, er rigtig nok. Han havde ikke tid til at vente på det næste tog — der var også lidt længe imellem dem — men han var 82 år, da Langeland fik sit første tog. — Bedstefar, der havde været med i krigen i 1864, gjorde sit bedste for at lære mig at hade tyskerne, og jeg er bange for, at jeg var mere tilbøjelig til at lytte til ham end til min mere liberaltindstillede far. Da bedstefar fik sit dannebrogskors i anledning af halvtredsåret for 1864, blev han både stolt og bevæget. Mod mig var han sikkert så venlig som mod nogen, og jeg

har da også kun gode minder om ham, men smil var der nu ikke mange af: stolt og stejl var han — en personlighed. »Tante Anna«, den eneste af hans søskende jeg mødte, havde vist ikke så lidt tilfælles med ham.

Mine første minder om tante Sophie er ret vage: de stammer fra mine få sommerbesøg i København, da jeg var ganske lille, og herfra husker jeg Grønttorvet og tante i butikken.

I 1916 tog jeg realeksamen og skulle til København for at få en uddannelse og stilling. Men hvordan finde et sted at bo? Her var tante Sophie straks hjælpsom som altid: jeg kunne bo hos hende og kusinerne. Der var ikke ret meget plads i Vendersgade 6, men der var hjerterum. Jeg følte mig hjemme fra den første dag og i alle de fem år, jeg boede der, indtil jeg en lørdag morgen af Ø. K. fik besked på at rejse til Syd Afrika, hvis jeg kunne få pas og andet i orden og nå et skib mandag aften i Korsør.

Jeg må tit have været til megen gene — det var under første verdenskrig med rationeringer og mangler — men der var aldrig nogen, der lod mig det mærke, tværtimod havde jeg altid indtryk af at være velkommen. Tante tog dengang stadig del i arbejdet i butikken, som hun selv åbnede hver morgen klokken syv. Tante var altid mild og venlig. Store sorger havde hun haft, men det lod hun sig aldrig mærke med. Hun havde en god og værdig måde at tage tingene på, og noget af en diplomat har hun altid været. — En ting, tante ikke kan have været særlig tilfreds med, var de få gange, jeg gik med i kirke — Astrid plejede at tale om min årlige kirkegang og mit ditto tyrkiske bad — men tolerant, som tante var, lod hun sig aldrig mærke dermed.

Mens jeg boede i Syd Afrika, kom jeg kun hjem til Danmark på ferie hvert femte år, og så slog jeg mig gerne ned i ikke for stor afstand fra Vendersgade-Linnésgade, hvor jeg tilbragte mange hyg-

gelige stunder med tante. Hun og jeg stod i brevveksling med hinanden. Da jeg skrev, at jeg skulle giftes, svarede tante i et brev, at det glædede hende meget, at min tilkommende kone havde et navn, hun kunne udtale. Og hun har altid været lige så venlig mod Nora som mod mig. Under anden verdenskrig blev forbindelsen delvis afbrudt, men af de få Røde Kors-breve, der nåede frem til Capetown, fremgik det, at tante havde det godt, hvad der glædede os meget. I 1947 og 1952 kom Nora og jeg atter på besøg i Danmark. Den sidste gang forekom tante noget ældet og skrøbelig, men hun så vist ikke på det på samme måde. Noget af det sidste, hun sagde, var: »Nå, lille Nora, hvorlænge bliver I så væk denne gang?« og da Nora mente, der kun blev tale om fire år, sagde tante: »Ja, så når vi nok at mødes endnu engang.« Det skulle ikke ske, og det var nok bedst det samme. Selv om vi savner tante meget, var det godt for hende selv at blive skånet for at blive aflægs og hjælpeløs.

Hun var den kærligste sjæl, jeg har mødt på min vej.

Johannes Happe.

TANT SOPHIE OCH SLÄKTEN I SVERIGE

Då det i år — 1959 — är 100 år sedan Tant Sophie föddes, så giver detta oss anledning se tillbaka på de gamla minnen, som vi erinra oss av de intima förbindelserna mellan våra familjer.

Från barndomstiden är det väl närmast minnet av lekar och upptåg vid våra besök i Linnésgade, och vid Tant Sophies barns besök på Olstorp under sommarferierna. Men efterhand som vi växte till, klarnade bilden av Tant Sophie. Och detta alldeles särskilt sedan vår moder och Tant Sophie var på sitt håll blevo sina respektive

familjers överhuved. Vi sågo, hur de blevo ett stöd för varandra när det gällde att klara alla de nya uppgifter, som de ställdes inför. Det var något enastående med den gedigna vänskap och förtrogenhet, som det var mellan dessa båda svägerskor.

Tant Sophie var en genom åren alltid gärna sedd och högt värderad gäst hos våra familjer, vare sig vi bodde på Hörte, Olstorp, Brodda, Duvehed eller Esperanza. Vi å vår sida hade också alltid en känsla av att vi var varmt välkomna när vi besøkte Tant Sophie i Köpenhamn, där hon botte och varit verksam allt sedan hon i sin ungdom flyttade dit från Langeland.

Tant Sophie överlevde vår moder många år och vi kände med största tillfredsställelse hur hon överflyttade sitt intresse till oss och våra barn. Vi hade alltid en känsla av att hon följde våra öden i glädje som i sorg med det livligaste deltagande. Hon blev vår TANT med stora bokstäver. Hennes minne skall alltid bevaras av oss med den största tacksamhet.

För släkten i Sverige:

Jenny. *Karla och Valdemar.*
Inga-Lisa. *Ulla och Hans.*

— — —

Det første indtryk, som melder sig, når tankerne går tilbage til min gamle, elskelige veninde, Sophie Madsen, er, at hun sidder for enden af det lange bord i spisestuen i Linnésgade og løfter sit glas med et smil, for at byde os alle, familie og venner, velkommen.

Fra min barndom mindes jeg den første gang, hendes mildhed gik op for mig: Maja og jeg havde leget i forretningen og var kommet til at slå ruden ind til kontoret itu. I vild panik løb jeg hjem til min mor. Først otte dage efter vendte jeg slukøret tilbage for at bede

om forladelse, og nu blev jeg modtaget af fru Madsen med et: »Jamen, barn dog, derfor skulle du ikke være blevet borte i hele otte dage!« — det var balsam for en lille, skræmt barnesjæl.

Så kommer fra fru Madsens sidste leveår de mange fredage, hvor jeg læste højt for hende blandt andet af »Langelands Avis«, og hvor hun altid var taknemmelig for den mindste håndsrækning, man gav hende. Og altid fik man et godt ord med på vejen hjem.

Edith Christensen.

»FRU MADSEN« IN MEMORIAM

Fra min barndoms spredte besøg i forretningen i Linnésgade husker jeg fru Madsens hjertelige og ligefremme måde at modtage én på; men i den travle butik afbrødes samtalen stadig af kunder, så indtrykket af hendes personlighed nåede ikke at fæstne sig hos barnet. Helt anderledes blev det, da jeg — som elev på seminariet ved siden af — jævnlig fik min gang i det madsenske hjem. Fru Madsens tilforladelige måde at tage alt og alle på gjorde, at man straks følte familieskabet så stærkt, som havde man dyrket det al sin tid.

Den stoute skikkelse i den sorte kjole med det blanke forklæde og det gode ansigt med det smukke, hvide hår og de kønne træk udstrålede tryghed og varm hygge, en velsignet, næsten majestætisk ro i velgørende modsætning til tidens jag, en tryghed, som understregedes af det lidt brede langelandske mål, som de mange år i København ikke havde formået at udslette.

Selv om man forud for en visit mente at have hastværk og slet ikke ville nyde noget, bukkede man altid under for den gæstfri nøden og syntes straks at have meget mindre travlt.

Fru Madsen var så vidtfavnende, at hun fulgte os alle. Som en moder for slægten blev hun, en arvtager vel af tante Anna Svendsen i at hjælpe, hvor der var behov.

Til mig kom hjælpen så belejligt, at jeg følte, at fru Madsen var i pagt med Vorherre, hvad hun sikkert også var.

Det kunne knibe at følge med, når fru Madsen berettede om de sidste nyheder blandt slægt og venner. Hun vidste altid fra sit omfattende nyhedsstof om ulykkelige hændelser, og der er ikke tvivl om, at hun følte stærkt og inderligt med dem, der var ramt; men hun var alligevel for meget i balance til at lade sig knuge, og der fulgte da også gerne en solstrålehistorie bagefter.

Morsomt var det, når hun i de sidste år protesterede mod døtrenes formynderskab, mens hun i virkeligheden nød deres kærlige omhu. Dog, behandles som et barn, det ville hun nu ikke; dertil havde hun for langt et liv i travl virke bag sig og for levende et sind i behold!

Min moder omtalte gerne sin kusine som »Sophie Madsen«, og jeg blev da fra ganske ung vant til at sige »Fru Madsen«. Det kunne lyde fremmed; men i virkeligheden følte jeg en nær kontakt, hvorfor det også er mig kært at få lov til at skrive disse — ganske vist mangelfulde — mindeord — om min kære, gamle slægtning, som står for mig som en markant personlighed til forbillede for alle os, der har oplevet hende.

Esther Søgaard-Andersen.

— — —

Et af de mennesker, der blev mig forundt at kende særdeles godt, var den elskelige fru Madsen. Hun var en rank og stærk natur, prøvet og lutret i livet af store sorger, der var noget ophøjet over hendes væsen. Hvor kom jeg til at holde meget af hende, det var umuligt andet, jeg har aldrig kendt et finere menneske. Personlig var hun

uendelig nøjsom med alt, når blot hun kunne glæde andre, det, véd jeg, var hendes største glæde. Hendes godgørenhed måtte imidlertid helst udføres uden for megen omtale, men skete det, at nogle af fru Madsens gode gerninger kom for dagens lys, hvad der ikke altid kunne undgås, var fru Madsen næsten undselig, men lykkelig over, hvad hun havde fået udrettet. En så stor beskedenhed træffer man sjældent.

Min lillesøster Agnes gjorde sin entré hos familien Madsen som 4-årig i 1888 lige efter vores moders død. Vi boede i nr. 4 i Vendersgade, så der var jo ikke langt til nr. 6. Jeg kan se hende for mig, iklædt sørgeforklæde, når hun plagede om at komme ind til »pusser« — porcelænshandlerens var endnu et for vanskeligt ord for hende — og fortalte, at de ville så gerne have hende. Jeg tænker ofte på, hvad det har været af værdi for en lille, moderløs pige at komme i det kærlige og gode hjem, og fru Madsen har tit fortalt om, hvor godt de børn dog kunne lege sammen. Venskabet med de kære barndomsveninder holdt livet ud. Da min søster døde i 1944, havde hun i alle disse år næsten betragtet fru Madsen som sin anden moder og været omgivet af hendes og hendes børns kærlighed.

Fru Madsens børnebørn kom senere til at lege med mine børn, det var i 1923, da de havde mistet deres moder. Deres lege kunne der skrives kapitler om, vi havde det hyggeligt og morsomt med de børn.

Jeg har selv haft så mange dejlige timer sammen med fru Madsen, timer, som jeg nødig ville være foruden, hun har skænket mig megen tillid og fortrolighed. Vi har tilbragt mange dejlige sommerferier i hendes ældste datter og svigersøns hus og have i Brønshøj, og der mærkede jeg altid hendes kærlighed og omsorg for, at jeg ikke skulle blive overanstrengt. Fru Madsen holdt meget af at få læst højt, og vi læste mange gode bøger, hendes døtre var taknemmelige for, at jeg

på den måde forkortede tiden for deres moder, som var det bedste, de ejede.

Det har sat spor, at hun har levet, hun var et rigt begavet menneske, og hun har givet mig mange gode ord at leve på.

Det er en stor nåde at have kendt fru Madsen.

Ære være hendes minde!

Anna Gravesen.

Bror ***Aksel*** ** 11/12 1891 — † 20/12 1907.*

Bogen er Kopieret til familie og slægt af:

Egil og Maja Christiansens Familielegat